

spiciebant, jam eum suspiciunt, atque venerantur, nec solum taciti secum, sed cum aliis etiam loquentes animi sui admirationem expromunt. Itaque dicunt: **QUIS EST ISTE, QUI ASCENDIT DE DESERTO SICUT VIRGULA FUMI?** Qui est inquam hic, qui vagus, atque errans, perque urbem modo cursitans, tam subito laetus et beatus est redditus? Qui tot mala, quibus opprimebatur, evasit? Qui ab inimicis circumventus, a suis impie proditus, animi firmitate cunctos superavit? Qui tot illos, quibus constrictus tenebatur, laqueos calumniarum exuit? Quem non carceris paedor confecit: non diuturnitas mali fregit: non cum summa facultate nocendi conjunctum odium pessundedit? Qui tot tela nudo corpore excipiens, sustinendo illa, et modeste agendo repulit, inque eo ipso perstitit, usque eo quoad Deus inimicorum ejus omnes conatus, universaque consilia, in nihilum redigens, effecit, ut patientiae audacia, et innocentiae improbitas cederet? Hisque multa similia mutuis sermonibus conferunt. Et hoc causae habuit Salomon, quare simul atque sub ista sponsae suum virum querentis, et magno tandem labore invenientis imagine, bonorum virorum tribulationes, et e tribulationibus non opinatas liberationes insinuavit, continuo induxit admirantes, et percunctantes turbas; quod illa liberatio bonorum statim visa animos hominum admiratione complet. A quo eodem Salomone illud etiam magno judicio factum est, ut quoniam ista, qua de agitur, virtus proficientum, utpote quae perfecta virtus non est, quasi odore quodam boni exempli se ad homines insinuat, nec illis adhuc contuendam exhibit honesti aliquam absolutam atque perfectam speciem, idcirco modice hic, aut intra modum potius sponsa laudaretur, commendareturque eatenus, non ut forma excellere, sed ut optimo praestare odore diceretur.

Quae autem sequuntur: **ADJURO VOS FILIAE HIERUSALEM PER CAPREAS, CERVOSQUE CAMPORUM, NE SUSCITETIS, NEQUE EVIGILARE FACIATIS DILECTAM, DONEC IPSA VELIT,**

ab utrovis dicta accipientur, similiter interpretanda sunt. Significant enim illam animi quietem, illamque laetitiae beatam dulcedinem, qua justos jam perfunctos laboribus sequi solet; qua de obtestatione, quoniam alias diximus, hic plura dicere supersedebimus. Porro quae ab hoc loco, usque ad finem capitinis restant, quae item ipsa, vel ab sponsa dicuntur, vel ut nonnullis placet, ab iis, qui proxime inducti sunt laudantes, et admirantes sponsam: nam et mihi modo hoc, modo illud probabilius videtur: haec itaque continent illustrem praedicationem, et expositionem ejus providentiae, qua Deus res atque vitam suorum proprie gubernat. Nam quamvis divinis rectionibus omnia temperentur, tamen est quodam peculiare, si ita loqui licet, reliquis vigilantiis et attentius curae genus, quo Deus eos, qui se amant prosequitur, quod ad genus, illa pertinent (1): *Custodi me Domine ut pupillam oculi*, et, *Qui vos tangit* (2), *tangit pupillam oculi mei* (3); illudque Davidis: *Oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum* (4); tum Christi illud: *Nolite timere; omnes capilli capitis vestri numerati sunt*; et in primis hoc, de quo agimus: EN LECTULUM SALOMONIS SEPTUAGINTA FORTES AMBIUNT EX FORTIBUS ISRAEL. Nam si in iis verbis illorum adhuc persona versatur, qui modo sponsam admirati dixerunt: **QUAE EST ISTA QUAE ASCENDIT DE DESERTO, SICUT VIRGULA FUMI?** valde consentanee subjungitur: EN LECTULUM SALOMONIS. Recteque ex illis ista sequuntur, id est, ex salutis, quae justis nec opinato redditia est, admiratione, providentiae Dei erga eosdem commemoratio recte et ordine sequitur. Nam quotiescumque, aut videmus ipsi, aut ab aliis audimus, aliquem praesertim bonum et modestum virum a carcere, ab ignominia, ab inimicorum manu, a morbo, a captivitate, a similibus permultis, praeter opinionem hominum liberatum, statim nobis occurrit revereri, et

(1) Psal. XVI. (2) Zacha. II. (3) Psal. XXXIII. (4) Matt. X.

admirari providentiam Dei. Itaque judicamus divino nutu cuncta regi, et de omni illius rectione magnifice sentimus, sicut scriptum a Davide est (1): *Laetabitur justus cum viderit vindictam, manus suas lavabit in sanguine peccatoris. Et dicit homo, si utique est fructus justo, utique est Deus judicans eos in terra.* Sin autem sponsae ista sunt verba, id quod verius existimo et de se ipsa interrogantibus, et admirantibus, hisce verbis respondet (2), id profecto dicit, quod boni et iusti viri faciunt, facere certe omnes debent, cum a malis, et tribulationibus liberantur. Nam agnoscentes a Deo se esse servatos, ei uni liberationem et incolumentem suam acceptam referunt, ejusque erga homines charitatem laudant, et sive secum agant, sive cum aliis versentur, id unum in ore habent, id perpetuo praedicant, et quod in ipsis est, omnes homines ad hujus charitatis Dei, et erga suos providentiae considerationem erigunt, et invitant, dicuntque: EN LECTULUM SALOMONIS SEPTUAGINTA FORTES AMBIUNT EX FORTIBUS ISRAEL, OMNES TENENTES GLADIUS, ET AD BELLA DOCTISSIMI, UNIUSCUJUSQUE GLADIUS SUPER FOEMUR SUUM PROPTER TIMORES NOCTURNOS. En inquam, qua voce auditorem ipsum ab eo, de quo antea agebatur, revocant, et ad novae alicujus, atque magnae rei considerationem traducunt, tantumque non dicunt. Causa non est cur nobis de recuperata praeter spem salute gratulemini, curve admiremini fortunae commutationem tam subitam, quasi nobis ob eam rem aliquid laudis, aut praedicationis tribui deberi, arbitremini. EN LECTULUM SALOMONIS. Ad has inquam potius divinae providentiae, atque custodiae rationes respicite, illudque considerate, quot, et quam firmis praesidiis Deus eos, qui ipsi fidunt, circundet. Nam lectulus hic Salomonis qui dicitur, ipsos bonos, atque justos significat. Illi enim quemadmodum alias aliis nominibus, pro eo, ad quod ex virtute sunt apti, in sacris litteris varie et figura-

(1) Psal. LVII. (2) Theodoretus in Cantica.

te appellantur: templumque, et sedes, et Dei currus dicuntur; sic hic Salomonis, id est, Christi lectulus nominantur: propterea quod Christus in peccatoribus veluti labore, sicut scriptum est (1): *Servire me fecisti in peccatis tuis: prae- buisti mihi laborem in iniquitatibus tuis; in justis vero moliter quiescat.* Etenim divina munificentia in illis intra angusta spatia concluditur, et quodammodo coartatur, parceque Deus cum illis videtur agere, eorum ipsorum culpa prohibitus, ut videre est in illo servo, de quo apud Mattheum in xxv. In his autem sicut qui jacet in lecto corpus suum effundit, atque distendit, ita Deus bonitatis atque largitatis suae divitias late explicat; quia ut scriptum est: *Habenti dabitur, et abundabit* (2). Ea enim est natura, atque ratio donorum Dei, ut alia ex aliis semper nascantur; ac veteribus nova succedant, et minora majoribus cumulentur, semperque beneficiis divinis accipiendis, iis, si quemadmodum decet, utamur, ac potiora beneficia accipienda fit gradus. Quod vel ex illo verum esse intelligitur, quod Paulus eleganter scripsit (3): *Nam quos praede- stinavit, hos et vocavit, quos vocavit, hos et justificavit, quos justificavit, hos et glorificavit.* Deus enim quo ad se attinent, voluntatem nobis beneficii non intermittit, sed cum natura pronus sit ad omnem liberalitatem atque munificentiam, quamcumque sibi oblatam beneficiandi causam arripit, ipsoque beneficiendi, et liberaliter agendi opere gaudet, et exultat, et tanquam in lecto fusus quiescit. Unde et Hebraicum מִתָּה mitha, quo lectus significatur, ab extendo et dilatando deducitur. At non temere est quod iusti, hoc potissimo loco, in quo de ipsorum recuperata salute agitur, mitha nominantur. Nam profecto quandiu illi in angustis versabantur rebus, tandiu Deus similiter videri poterat contraxisse manum suam, seque ipsum in arctum locum quodammodo inclusisse; quia pro ea, qua erga

(1) Esa. XLIII. (2) Matt. XXV. (3) Rom. VIII.

suos uti solet liberalitate, nimis restrictive tunc, ac nimis etiam parce visus est agere. Nos certe cum bonos viros aerumnis plenos, afflictos et abjectos videmus, florentibus interim et feliciter agentibus inimicis illorum; tametsi non minus bene, quam par est, de Deo sentiamus, tamen minus latam, minusque laxam, et amplam sedem in nostris animis, et cogitationibus ipsi exhibemus; ea certe opinio, quam habemus de bonitate et munificentia ejus, exilio in nobis efficitur, et veluti contrahitur. At cum eosdem luci atque libertati Deus restituit, idque videmus ipsi, contra omnia eveniunt. Nam primum laetissima quaedam, tamquam lux divinae bonitatis atque justitiae nobis oritur: deinde ingens ex eo in eisdem nobis gaudium nascitur: postremo eo perfusi, atque imbuti gaudio, linguas, quas ante id tempus moeror stupore mixto constrictas tenebat, laxamus in laudes Dei, qui jam nobis, ut est, ita optimus, atque maximus, et effusissime bonus, atque liberalis esse videtur. Atque haec de lectulo. Porro septuaginta illi, qui justa lectum excubare dicuntur, tametsi proprie illud providentiae genus significant, quod nominavimus singulare et privatum, quodque mirabiliter est varium, ac multiplex, tamen vere etiam referunt Ecclesiae praelatorum, atque sacerdotum eos ordines, quorum ministeriis Deus vitam, atque mores nostros gubernat. Qui primo praelati ideo fortis dicuntur, quia non solum dominicas oves pascendi, atque ductandi laborem perferre, sed quia ultiro ipsi, et audacter in infestos Christi ovibus lupos incursum debent, eisque se opponere pro grege Dei, neque re ipsa solum, sed aspectu etiam, atque animi habitu timorem illis incutere. Nam ea vis subjecta est voci Hebraeae גְּבָרִים Guiborim, pro qua fortis Latinus posuit interpres. Sunt enim Guiborim robusti, et potentes, et cum corporis tum animi viribus pollentes, belloque gerendo nati homines. Itaque fortis sint oportet. Nec enim tantum, et tam multiplex, tamque sollicitudinis, ac periculi plenum munus, quale est

Episcoporum, et verbi Dei ministrorum, administrari ullo modo recte, atque obiri queat ab iis, qui ipsi cupiditatibus suis cedunt, atque succumbunt, eisque uti addicta mancipia serviunt; neque tam caeteros antecedunt honoris insigniis, quam avaritia, atque nequitia praestant omnibus.

Igitur primo sint fortis. Deinde, quod non temere additur, ex fortibus Israel. Nam qui ambitionis labores maximos subeunt, et regum domos frequentant, et nihil non audent, atque tolerant, quoad consequantur quod cupiunt, id est, rebus Ecclesiae publicis praeficiantur, sunt illi quidem fortis; aliter enim tanto tollendo oneri qui essent idonei? sed non ex fortibus Israel. Possunt illi omnia digna, indignaque perferre, possunt per obstantes eadem ambientium cuneos, viam sibi labore, et assentatione quasi ferro aperire, possunt eo tendere, vel per medios ignes, quo ipsos perversa honoris cupido vocat; at a virtute adversus vitia in acie consistere, consistere dico, vel primum hostium aspectum sustinere, aut si minus militis calonis saltem munus obire, aut omnino militibus se numerari velle, plane non possunt, suntque foeminis moliores. Possunt quidvis perpeti, dumtaxat, dum sibi comparant aliquem gregem in quo se jacent, atque dominantur, at ubi compararunt, pascere eum salutari atque coelesti pastu non possunt. Atqui haec non est fortitudo Israel qui dum socii sui greges pascit, et ductat, insomnes plures noctes duxisse dicitur, frigoraque atque aestus maximos tolerasse. Non est, inquam, fortitudo Israelis, qui tametsi ob fraterna odia, et parentibus et patria domo careret; nullis tamen rerum difficultatibus cessit, quique in Liae, atque Rachelis personis, rectae actionis atque beatae contemplationis absolutionem adamavit, et coluit, qui denique, ne angelo quidem in lucta concessit. Nam hoc fortitudinis genere praelatos Ecclesiae praestare debere, Israelis facta commemoratio significat. Verum quemadmodum versari in acie, aut cum hoste configere aliquis inermis non possit, tametsi et cor-

poris et animi excellat viribus, sic isti Ecclesiae praefecti existimare debent, non sibi satis esse, quod sunt manu fortasse prompti, et parato addimicandum animo, nisi præterea arma habeant ea, quibus in hoc genere belli utendum est.

Nam idcirco subjicitur: OMNES ACCINCTI GLADIIS. Est autem gladius, juxta harum litterarum arcanum sermonem, verbum Dei, scientiaque ejus, cum legitima docendi facultate conjuncta, ut constat ex illo Apocalypsis (1), ubi in Christi ore gladius inesse utraque parte acutus scribitur. Nam cum in ore esse, aut ex eo egredi dicitur, satis declaratur gladio significari verbum, atque doctrinam Christi. Quo certe gladio, id est, rerum atque legum divinarum cognitione, atque scientia, Ecclesiae ministri armabuntur, si modo id futuri sunt, quod se esse volunt, atque cupiunt, populi Christiani rectores, doctores veri, magistri vitae, lumina Ecclesiae. Nam quod nonnulli arbitrantur, et docent ad Episcopi munus gerendum, verbi Dei, hoc est, sanctarum Litterarum, et Theologiae cognitionem necessariam non esse, siquidem eisdem artibus, quibus ab illis comparatur, id munus administrandum est, recte arbitrantur; compararunt enim illud ambitionis pessimis artibus: sin autem legis, atque voluntatis Dei ratio habenda est, sique ex ipsius muneris natura judicium est faciendum, in maximo profecto errore versantur. Quod si illi propter animi sui caecitatem ad hujus legis intelligendam penetrare non possunt, et ad ejus vim intelligendam eorum mentis acies hebescit, veteris illius Ecclesiae, quae ante mille annos felicissime floruit, saltim exempla respiciant. Ecquem enim e tanto sanctissimorum Episcoporum, et doctorum numero nobis proferant, cuius non fuerit insignis in hac re, de qua agimus scientia? nisi forte plus videre se, quam viderint divini illi viri arbitrantur? aut nisi longo

(1) Apoca. i.

usu edocti invenerunt contineri in officio, sine ista arte populos Dei, et probos effici posse? Ego sane sic existimo, Christianae reipublicae antiquos mores, ex eo potissimum tempore in deterius labi coepisse, cum divinarum literarum, atque legum imperiti homines cathedras Ecclesiae occuparunt. Una enim cum illis avaritia, una luxus, atque fastus, una crudelitas et immanitas, aliaeque innumerae pestes, in Christianos mores inventae Ecclesiam oppreserunt, oppressamque ita tenent, ut regressus ad salutem nullus fere sit reliquus; futurumque videatur, quod non parum multi pii, et sancti homines, non sine causa, atque argumento verentur, ut quemadmodum orientis populos, apud quos olim Christiana disciplina vigebat, tenebris erroris involvi, illorum offensus peccatis Deus permisit: sic etiam nos, nostris irritatus culpis, abjiciat, sibique querat, atque provideat alios populos humiles, et ad semetatem gratiae accipiendam, et ad fructum proferendum idoneos, ad quos simul cum fide Jesu Christi filii sui transferat a nobis ablatum coeleste regnum, et Spiritus Sancti charismata. Nam et hoc ipsum, jam ante mille annos timuit Augustinus; imo non tam timuit, quam praevidit futurum. Itaque litteris prodidit. Etenim Ecclesia, quandiu homines erunt, tandiu ut stet necesse est, sed ut hoc necesse sit, tamen non est necesse ut in aliquo delecto, et sibi proprio attributo populo, aut natione perpetuo permaneat. Sed ut ad institutum redeamus sermonem, in hos timores, malasque spes, et in has populi Christiani ruinas incidimus ruendi initio facto ab iis, qui divinarum literarum ignari, atque rudes, non sunt veriti manum admovere gubernaculo Ecclesiae. Est enim, quo omnis improba constringitur, ne se effundat, et coercetur cupiditas, veluti fraenum, timor Dei. Timeri autem Deus, qui potest ejus legis cognitione atque scientia de medio sublata? Nam de medio ipsam tolli, atque omnino extingui necesse est, si qui maxime illam tenere, atque aliis tradere debuissent, ab iis contemnitur, et ne-

gligitur maxime. Cur enim privati eas literas, et disciplinas ament, quas videant ab iis, a quibus coli debent, non solum ipsas despici, sed etiam professores earum negligi, et pro nihilo haberi, et interdum etiam scurrilibus jocis vexari? Sed de istorum perverso errore, proprio et justo volumine aliquando fortasse dicemus, eosque infinita et rationum, et testimoniorum copia obruemus. Quamquam illi non tam ratione revincendi essent, est enim res perspicua, et plane ejusmodi, ut nefas esse videatur eam vocare in dubium, quam catenis vinciendi, nisi quod nobis in hac parte sunt feliores. Sed adversus hos alias. Nec enim tanta res commode concludatur intra commentarioli hujus angustias. Nunc illud maneat, quod nobis dant haec verba Dei enarrari instituta, quos Deus Ecclesiae suae custodes praeficit, eos non solum fortitudinis eximio genere praestare, sed etiam gladio verbi Dei armatos esse debere: OMNES, inquit, TENENTES GLADIUS. Sed quod supra admonuimus hic in Hebraeo verbi enallagm esse, ponique passivum, ubi activum ponи debere, res ipsa poscebat, id si qua ratione fiat, quis roget, cognitis iis, quae diximus, non est difficile exponere. Nam si viri isti fortes sunt Ecclesiae ministri, sique verbum Dei, et ejus administrandi potestas est gladius, jure non ipsi tenere gladium, sed teneri potius ab ipso dicuntur; id namque exigit, atque postulat illorum officium, non ut in suos usus convertant potestatem, quam habent, sed ut ipsi potius serviant ei, ac se ab ea duci permittant, omnesque suas, et curas, et cogitationes ad eorum, quibus praesunt salutem dirigant, atque referant.

Sequitur: FERCULUM FECIT SIBI REX SALOMON DE LIGNIS LIBANI. COLUMNAS EJUS FECIT ARGENTEAS, RECLINATORIUM AUREUM, ASCENSUM PURPUREUM MEDIA CHARITATE CONTRAVIT PROPTER FILIAS HIERUSALEM. Alia iterum allegoria, idem, quo de agimus, providentiae divinae erga suos peculiare genus declaratur, et exponitur; nisi quod super-

rior, eam partem continet, quae in defendendo, et tuendo versatur: haec ad eam partem, quae utilitates ipsis, et bona conciliat, spectat. Ibi auxiliandi ratio, hic benefaciendi vis, atque largitas declaratur. Itaque, quemadmodum ibi lectuli nomine justi significabantur, sic isto loco significantur ferculi, atque lecticae nominibus. Atque sicut ob eam causam lectus dicuntur, quia effundit atque dilatat in illis Deus suae providentiae rationes, cum eos ab oppressione malorum liberans, luci atque dignitati restituit; sic cum eodem suis donis, magnos et illustres efficit, eis pro lectica atque ferculo, quo ipse se circumgestari gaudet, ut videtur. Nam quamvis illi semper Deum gestent in mente, et in corpore, tamen quando vel ipsi edunt insigne aliquod facinus, vel a Deo illustri quopiam dono afficiuntur, eorumque ob eam rem virtus populo innotescit, tunc ipsum Deum ita palam circunferunt, ut a cunctis prope cerni, et adorari possit. Quocirca, universa illa nomina, aurum, argentum, purpura, cedrus, quibus ex rebus constare ferculum dicitur, eas rationes benefaciendi significant, quibus Deus erga suos plurimis atque maximis utitur: vel potius illa ipsa bona, bonorumque genera, quae Deus tribuere solet suis, cum illis benefacit. Nam habent singula illa nomina suas, et arcanas significaciones. Nam auro charitatem significari liquet, ex illo Apocalypsis (1): *Suadeo tibi emere a me aurum ignitum*. Argentum vero, legis ac praceptorum divinorum intelligentiam, et observantiam significat. Juxta illud (2): *Eloquia Domini argentum igne examinatum*. Purpura autem, e qua summi sacerdotis vestis magna ex parte conficitur, ad cultum Dei, et ad religionis virtutem referatur. Cedri porro altitudo ad virtutum heroicarum exaggerationem, et ad animi cuncta terrena despicientis celsitudinem declarandam apte transfertur. Nec vero illud est omittendum, non copia solum, sed arte etiam praestare

(1) Apoca. III. (2) Psalm. II.